

УДК 355.54: 355.55

Орест МИХАЙЛИШИН*кандидат педагогічних наук, доцент,**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького. м. Хмельницький***СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ
ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ДО УЧАСТІ У СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ, СПЕЦИФІЧНИХ
ДІЯХ ТА У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОПЕРАЦІЇ**

У статті на основі проведеного аналізу розглянуто основи підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції; запропоновано структурно-функціональну модель підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції; приділяється увага змістовній, операційній та результативній складовим структурно-функціональної моделі.

Ключові слова: *підготовка прикордонних підрозділів; участь у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції; структурно-функціональна модель.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світ вступив у смугу війн і конфліктів шостого покоління, коли збройні сили будуть використовуватися не стільки для ведення військових дій, стільки для того, щоб унеможливити противника чинити активний опір. Це може досягатися інформаційно-психологічними операціями, кібер-

атаками на інфраструктуру держави, зміною кліматичних умов у певних регіонах, застосуванням нелетальних засобів для руйнування (змін основних характеристик) певних конструкційних матеріалів, проведення диверсій на важливих об'єктах. У кінцевому підсумку головною метою таких війн є не безпосереднє знищення противника, а досягнення поставлених політичних цілей війни без розгортання та застосування масових армій.

Стратегічні цілі війни часто досягаються за рахунок внутрішніх підривних дій, політичного, економічного та іншого тиску на ймовірного противника. Цьому сприяє залежність більшості країн від провідних держав, а також наявність у деяких із них осередків політичних організацій, схильних до держави-агресора, які використовують терористичні методи. При цьому окупація країни часто не розглядається як головна мета. Усе частіше завдання окупаційної влади покладаються перед усім на «революційну», «народну» владу. Ця влада формується за потужної зовнішньої політичної, фінансової та військової підтримки із місцевих прихильників держави-агресора.

Проявами гібридної агресії Російської Федерації проти України є: тимчасова окупація Кримського півострова; нарощування військової потужності у безпосередній близькості до кордонів України; розпалювання та усебічна підтримка збройного конфлікту в окремих районах Донецької і Луганської областей; присутність військового контингенту у Придністровському регіоні Республіки Молдова, який може бути використаний для дестабілізації ситуації в Україні; територіальні претензії до України; ведення спеціальними службами Росії комплексу “гібридних” заходів, спрямованих на дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, посягання на її територіальну цілісність і недоторканність кордонів.

Забезпечення виконання основних функцій Державної прикордонної служби України [1] ускладнене значною відмінністю завдань, покладених на орган охорони державного кордону в повсякденних умовах та в умовах проведення агресором гібридної війни.

Отже, з одного боку, значне посилення воєнної загрози, а з іншого – ускладненість виконання основних функцій Державної прикор-

донної служби України у взаємодії із підрозділами (частинами) інших військових формувань та правоохоронними органами в умовах гібридної війни обумовлюють гостру потребу щодо підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемами підготовки особового складу та органів управління займались постійно. Науковою цінністю є систематизація складових підготовки підрозділів до бойового застосування.

Основи застосування підрозділів (частин) розглядались у роботах В. В. Голінка, Ф. А. Демідчика, І. О. Кириченка, Б. М. Олексієнка, С. М. Починка, В. В. Стрижевського, В. Г. Чорноморця. Підвищення ефективності виконання завдань підрозділами, частинами та з'єднаннями розглянуто в працях В. В. Заложа, Є. В. Цветкова. Підготовка особового складу та підрозділів розкривалась Т. О. Суслівим, В. О. Хацановським, А. С. Луценко, Г. В. Єфімовим, В. В. Пашковським та С. Ю. Лебедевою. Але слід зазначити, що підготовка прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції в сучасних умовах має свою специфіку і потребує ретельного вивчення.

Тому **метою статті** є обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з наявністю різних підходів до моделей і моделювання в літературі існують різні визначення структурних і функціональних моделей. Л. Д. Ландау, Є. М. Ліфшиц [2] вважають структурні і функціональні моделі антиподами: структурні моделі – чисто формальна констатація встановлених фактів без відображення якоїсь причинності; функціональні ж моделі – це моделі, що містять в собі функціональні зв'язки між змінними величинами і параметрами, які характеризують, з одного боку, явище, а з іншого – його причини. Як приклади структурних моделей автори таких визначень наводять структури складних молекул, схеми

експериментальних установок, геометричні зображення елементарних чарунок кристалічних матеріалів, деякі математичні моделі тощо. Як приклади функціональних моделей у цих випадках наводяться математичні диференціальні або інтегральні моделі у вигляді диференціальних або інтегральних рівнянь, які описують процес, що вивчається, деякі алгебраїчні або геометричні моделі, які несуть інформацію про функції, що описують «оригінал». Інші дослідники визначають структурні моделі як будь-які моделі, викладені геометрично (у вигляді схем, малюнків, ескізів, таблиць тощо) поза залежністю від характеру інформації про оригінал, яку дані моделі несуть. Під функціональними моделями в цьому випадку розуміють усі моделі, в яких закладені будь-які залежності (вербальні, аналітичні тощо), що описують «оригінал». При цьому частина функціональних моделей може бути одночасно структурною, тобто структурні і функціональні моделі в даному випадку не є антиподами. Саме так їх представляють Б. А. Глинський [3], І. П. Норенков [4]. Існують також інші підходи до визначень структурних і функціональних моделей.

З метою удосконалення підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції необхідно врахувати особливості службово-бойового застосування.

Стабілізаційні дії – сукупність узгоджених і взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем і часом дій та заходів, які проводяться підрозділами (частинами) Збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів за єдиними замислом і планом для стабілізації обстановки, недопущення відновлення збройних сутичок, диверсій і терористичних актів у визначеному секторі відповідальності. Стабілізаційні дії можуть проводитися у ході операцій оперативного угруповання військ (оперативно-тактичного угруповання), між операціями та в постконфліктний період [5, с. 217].

Специфічні дії військ (сил) – дії військових формувань та правоохоронних органів в антитерористичній операції, а також у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру. Специфічні дії проводяться у мирний час, в умовах надзвичайного

стану та в особливий період на території України, а в окремих випадках і за її межами [5, с. 227].

Спеціальна операція – сукупність узгоджених і взаємозв’язаних за метою, завданнями, місцем і часом бойових (спеціальних) дій військових частин і підрозділів Сил спеціальних операцій, які проводяться за єдиним замислом самостійно або у взаємодії з підрозділами (частинами) Збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів для виконання завдань, спрямованих на створення умов для досягнення стратегічних (оперативних) цілей. Прикордонні підрозділи можуть брати участь у забезпеченні проведення протидиверсійних, диверсійно-розвідувальних операцій та операцій з організації руху опору на території противника [5, с. 236].

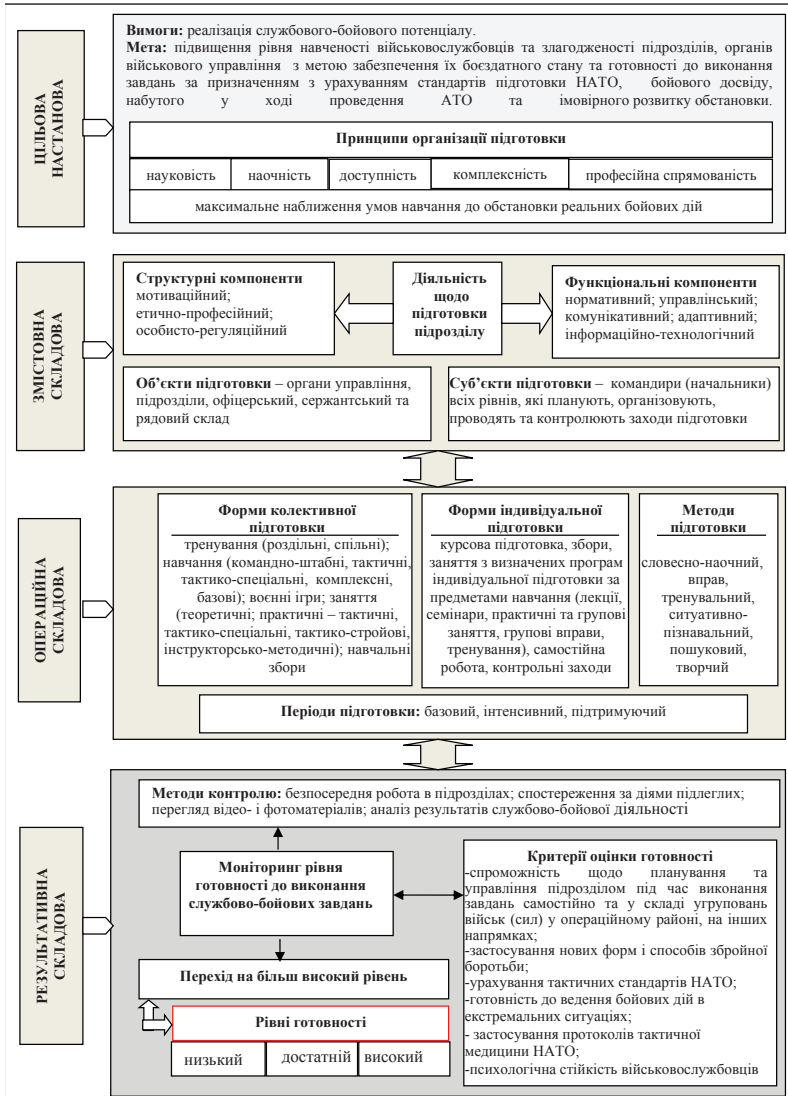
Пропонуємо структурно-функціональну модель підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції. Вона складається: з цільової настанови; змістовної, операційної та змістової частин. Цільова настанова включає: вимоги військової науки, мету і принципи організації підготовки. Змістова частина включає структурні, функціональні компоненти діяльності щодо підготовки підрозділу, об’єкти і суб’єкти підготовки. Операційна складова містить: форми колективної і індивідуальної підготовки, методи і періоди підготовки. Результативна складова: методи контролю, моніторинг рівня готовності до виконання завдань, рівні готовності та критерії оцінки.

Для досягнення мети підготовки основну увагу зосередити на виконанні таких основних завдань:

нарощування рівня злагодження підрозділів щодо відбиття нападу противника, виконання заходів з введення противника в оману;

удосконалення рівня підготовки щодо ведення антизасадних, антіснайперських дій, антидиверсійної боротьби, порядку пошуку та знешкодження мінно-вибухових пристроїв, у тому числі натяжної дії;

підвищення практичних навичок особового складу в діях при озброєнні, під час виконання практичних стрільб, у тому числі в умовах обмеженої видимості, під вогневим впливом противника, в управлінні вогнем та наданні цілевказівок;

Структурно-функціональна модель підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції

удосконалення фортифікаційного обладнання та маскування районів виконання бойових завдань і вогневих позицій;

нарощування та удосконалення спроможностей органів управління щодо планування застосування та здійснення управління підрозділами з використанням стаціонарних та рухомих пунктів управління;

підвищення спроможностей щодо виконання бойових завдань в інших оперативних зонах (районах) у взаємодії з військовими частинами (підрозділами) інших військових формувань та правоохоронних органів;

нарощування рівня індивідуальних спроможностей військово-службовців щодо виконання функціональних обов'язків за посадою, підвищення рівня знань, практичних навичок та вмій командирів в управлінні підрозділом і вогнем;

забезпечення необхідного рівня морально-психологічного стану та психологічної готовності особового складу до ведення бойових дій, формування та підтримання на відповідному рівні його психологічної стійкості та готовності до виконання бойових завдань, удосконалення системи відновлення психологічної стійкості військовослужбовців;

удосконалення системи спеціальної та психологічної підготовки, спрямованої на забезпечення психологічної готовності та стійкості військовослужбовців до ведення бойових дій, їх психологічної стійкості;

підтримання готовності до участі в міжнародних (багатонаціональних) навчаннях;

оперативне реагування та впровадження змін у виборі способів та форм підготовки відносно новітніх тактичних прийомів, які застосує противник;

набуття тактичних (бойових) спроможностей органів управління та підрозділів щодо тактичної сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО та початку планомірного переходу до стандартів НАТО з питань бойової підготовки.

Підготовку здійснювати на таких принципах:

професійна спрямованість – відповідність цілей і змісту навчання переліку конкретних завдань, визначених органам військового управління, підрозділам у планах застосування, з наданням пріоритету практичній підготовці (на полігонах, озброєнні і військовій техніці),

яка ґрунтується на стандартах НАТО та відповідає критерію високої ефективності за прийнятних витрат (втрат);

науковість – обґрунтованість процесу підготовки та його змісту з позицій останніх досягнень військової науки і техніки; систематичність і послідовність – розподіл змісту підготовки за періодами підготовки, тісний взаємозв'язок та наступність підготовки, відповідність вимогам стандартів підготовки;

комплексність – системне використання різних форм і методів підготовки для формування у військовослужбовців визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами підготовки для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю);

доступність – відповідність навчання його змісту, форм і методів рівню навченості військовослужбовців, що створює передумови для ефективного навчання;

максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій – навчати того, що необхідно знати та вміти для якісного виконання завдань за призначенням;

наочність – урахування у процесі підготовки особливостей пізнавальної діяльності військовослужбовців;

індивідуальний підхід – персональний підхід до кожного із тих, хто навчається, під час підготовки та проведення занять, розвиток його спроможностей творчо мислити і працювати самостійно.

Об'єкти підготовки – органи військового управління (штаби) та підрозділи, офіцерський, сержантський (старшинський) та рядовий склад, з якими проводяться заходи підготовки;

суб'єкти підготовки – командири (начальники) всіх рівнів, які планують, організують, проводять та контролюють заходи підготовки.

Колективна підготовка – це цілеспрямований та організований процес послідовних заходів підготовки органів військового управління (штабів), підрозділів за військово-організаційною структурою та створених на тимчасовій основі тактичних груп, який проводиться відповідно до покладених на них завдань з метою досягнення такого рівня польового вишколу і спроможностей, що забезпечить (гарантуватиме) ефективне виконання покладених на них завдань як у мирний час, так і в особливий період.

Індивідуальна підготовка – це цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання та виховання всіх категорій військовослужбовців, спрямований на формування у них потрібного рівня знань, умінь, навичок, фахової майстерності, фізичних та психологічних якостей, необхідних для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю) як у мирний час, так і в особливий період.

Форми підготовки включають:

для колективної підготовки – тренування (роздільні, спільні, командно-штабні); навчання (командно-штабні, тактичні, тактико-спеціальні, базові тощо); воєнні ігри; заняття (теоретичні; практичні – тактичні, тактико-спеціальні, тактико-стройові, інструкторсько-методичні тощо); навчальні збори;

для індивідуальної підготовки – курсову підготовку, збори, заняття з визначених програм індивідуальної підготовки за предметами навчання (лекції, семінари, практичні та групові заняття, групові вправи, летючки, тренування тощо), стажування, самостійну роботу, контрольні заходи тощо.

Методи підготовки поділяються на: словесно-наочний, вправ, тренувальний, ситуативно-пізнавальний, пошуковий та творчий. Їх сутність полягає:

словесно-наочного – у систематичному та послідовному доведенні керівником навчального матеріалу, показу (демонстрації) предметів, що вивчаються для отримання тими, хто навчається, нових знань та формування відповідної уяви. Застосовується переважно під час курсової підготовки, проведення занять з предметів навчання тощо; вправ – у багаторазовому виконанні простих (нескладних) дій під наглядом керівника, для закріплення отриманих знань та формування у тих, хто навчається, необхідних навичок. Застосовується переважно під час проведення занять з предметів навчання, тренувань тощо;

тренувального (репродуктивного) – у виконанні комплексних дій, відповідно з визначеним керівником заняття алгоритмом (завчасно встановленим порядком), для формування необхідних умінь та навичок з метою забезпечення якісного злагодження військово-організа-

ційних структур. Застосовується переважно під час курсової підготовки, проведення занять з предметів навчання, тренувань, навчань тощо;

ситуативно-пізнавального – у проведенні розгляду та обговоренні реальних (імовірних) дій (їх тактичних епізодів), ознайомленні з досвідом управління силами у воєнних конфліктах та розвитку навичок інформаційно-аналітичної діяльності. Застосовується переважно під час курсової підготовки;

пошукового (евристичного) – у самостійному пошуку тими, хто навчається, інформації (оптимального варіанта дій) за напрямом, який визначив безпосередній начальник (керівник) для здобування додатково необхідних знань (виконання отриманого завдання). Застосовується переважно під час командно-штабних навчань (тренувань);

творчого (дослідницького) – у самостійному пошуку шляхів розв'язання проблемної ситуації (виконання поставленого завдання) для здобування глибоких та всебічних знань з використанням творчих та нестандартних підходів. Застосовується переважно під час воєнних (ділових) ігор, командно-штабних навчань.

Основним змістом періодів підготовки є:

базовий (період перебування в готовності до виконання завдань) – підготовка (відновлення готовності) до виконання завдань (відновлення та ремонт озброєння і військової техніки, проведення організаційних заходів, переміщення та укомплектування особовим складом, матеріально-технічними засобами), проведення курсової (зборової, фахової) підготовки, одиночної підготовки за модульним принципом, заходів бойового злагодження;

інтенсивний (період безпосередньої підготовки до виконання завдань) – набуття (підтримання) здатності виконувати комплексні бойові (службово-бойові) завдання на полігонах (навчальних центрах, у районах зосередження, базових таборах), проведення тактичних (тактико-спеціальних) навчань, відпрацювання тактичних завдань на незнайомій місцевості зі здійсненням маршу у складі підрозділів, визначення рівня боєздатності;

підтримуючий (період підтримання готовності до виконання завдань під час перебування в операційному районі) – виконання бо-

йових (службово-бойових) завдань (у визначених районах, районах бойового чергування) на визначених рубежах (позиціях, блокпостах), несення бойового чергування, підтримання готовності до виконання завдань за призначенням.

Висновки. Варто зазначити, що використання запропонованої структурно-функціональної моделі надасть можливість підвищити ефективність підготовки прикордонних підрозділів до участі у стабілізаційних, специфічних діях та у спеціальній операції. Зазначене наукове завдання щодо підвищення ефективності підготовки прикордонних підрозділів може бути продовжене за такими напрямками: визначення критеріїв і показників рівня готовності, деталізація змісту періодів підготовки до виконання завдань.

Список використаної літератури

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 зі змінами і доповненнями від 23.03.2017 / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27, ст. 208.
2. Ландау Л. Д. Механика / Л. Д. Ландау, Е. М. Лифшиц. – Издание 3-е, исправленное и дополненное. – М. : Наука, 1973. – 208 с. – (Теоретическая физика, том I).
3. Моделирование как метод научного исследования / Б. А. Глинский, Б. С. Грянов, Б. С. Дынин, Е. П. Никитин. – М. : Моск. ун-т, 1965. – 272 с.
4. Норенков И. П. Информационные технологии в образовании / И. П. Норенков, А. М. Зимин. – М. : МГТУ, 2004. – 312 с.
5. Бойовий статут Сухопутних військ Збройних сил України. Частина II (батальйон, рота) / Командування Сухопутних військ Збройних Сил України. – Київ, 2010. – 368 с.

Рецензент – доктор військових наук, доцент Купрієнко Д. А.

Михайлишин О. Структурно-функціональна модель підготовки пограничних подразделений к участию в стабилизационных, специфических действиях и в специальной операции

В работе на основе проведённого автором анализа рассмотрены основы подготовки пограничных подразделений к участию в стаби-

лизационных, специфических действиях и в специальной операции; предложено авторскую модель подготовки пограничных подразделений к участию в стабилизационных, специфических действиях и в специальной операции; уделяется внимание содержательной, операционной и результативной составляющей структурно-функциональной модели; также раскрываются формы, методы и периоды подготовки как непосредственно личного состава, так и подразделений.

Ключевые слова: *подготовка пограничных подразделений; участие в стабилизационных, специфических действиях и в специальной операции; структурно-функциональная модель.*

Myhailyshyn O. Structural and functional model of border units training for participation in stabilizing, specific activity and in a special operation

Ensuring with the fulfilment of the main functions of the State Border Guard Service of Ukraine is complicated by the considerable difference in the assigned tasks to the State border protection body under daily conditions and under conditions of conducting the hybrid war by the aggressor. Significant strengthening of the military threat and the complicated implementation of the main functions of the State Border Guard Service of Ukraine in cooperation with the units (large units) of other military formations and law enforcement bodies in the conditions of hybrid warfare cause the urgent need for the training of border units for participation in stabilizing, specific activities and in a special operation.

We recommend structural and functional model of border units training for participation in stabilizing, specific activities and in a special operation. It consists of purpose; content, operational and content parts. Purpose includes the requirements of military science, aim and principles of the training organization. The content part includes structural, functional components of activity on the unit's training, objects and subjects of training. The operational component includes forms of collective and individual training, methods and periods of training. Effective component includes methods of control, monitoring of the level of readiness for execution of tasks, levels of readiness and evaluation criteria.

The main content of the training periods are:

basic (period of staying in readiness to perform tasks) – training (restoration of readiness) for performance of missions (restoration and remount of weapons and military equipment, conducting of organizational measures, displacement and staffing of personnel, material and technical means), conducting of coursework (assembly, professional) training, individual training on a modular basis, measures of combat coordination;

intensive (period of the direct training for the execution of missions) – obtaining (maintenance) of the ability to perform complex combat (service and combat) tasks at firing range (training centres, concentration areas, base camps), conducting of tactical (tactical and special) drills, practising of tactical tasks in an unknown area with conducting of the march by the units, determining of the combat capability level;

supporting (the period of readiness maintenance to perform tasks during the staying in the operational area) – performing of combat (service and combat) tasks (in specified areas, areas of combat duty) at certain boundaries (positions, blockhouses), performing of combat duty, maintaining of readiness for execution of assigned tasks.

It is worth noting that the use of the proposed structural and functional model will enable to strengthen the efficiency of border units training for participation in stabilizing, specific activities and in a special operation.

Keywords: *border units training; participation in stabilization, specific activities and in a special operation; structural and functional model.*